

राज्यातील सागरी मत्स्य उत्पादनात वाढ
करण्यासाठी सागरी / निमखारेक्षेत्रात
पिंजरा पध्दतीने मत्स्यसंवर्धन करण्याबाबत
धोरण

महाराष्ट्र शासन

कृषी, पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय विकास व मत्स्यव्यवसाय विभाग
शासन निर्णय क्रमांक :- मत्स्यवि-११२०/प्र. क्र.२०१/पदुम १४

मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२
दिनांक : २४ जानेवारी, २०२३

- वाचा :-** १) प्रधानमंत्री मत्स्यसंपदा योजना मार्गदर्शक सुचनांबाबत केंद्र शासनाचे पत्र
दिनांक १७.०६.२०२१
- २) आयुक्त मत्स्यव्यवसाय यांचेकडील प्रस्ताव क्र.मत्स्य/ सा/ ०५३१०१/
१००२/ २०२०-२१, दिनांक १६.०३.२०२१

प्रस्तावना -

राज्यातील कुपोषणाची समस्या हाताळण्यासाठी प्रथिनेयुक्त मत्स्यखाद्य पदार्थाची उपलब्धता वाढविणे अत्यंत आवश्यक आहे. प्रथिनेयुक्त खाद्यपदार्थांमध्ये मासळी हा अतिशय महत्वाचा घटक आहे. राज्यातील मत्स्यउत्पादन वाढून उच्च प्रतीच्या प्रथिनेयुक्त घटकाची उपलब्धता वाढविण्यासाठी राज्याचा मत्स्यव्यवसाय विभाग प्रयत्नशील आहे. सद्यस्थितीत राज्याचे सागरी मत्स्योत्पादन वाढविण्यासाठी उपलब्ध असलेले क्षेत्र व स्रोत यांचा वापर करून मासेमारी करण्याद्वारे (Capture Fisheries) मत्स्योत्पादन वाढीसाठी प्रयत्न करण्यात येत आहेत, तथापी यामध्ये काही मर्यादा आहेत, तसेच मागिल काही वर्षांपासून सागरी मासेमारीद्वारा होणारे मत्स्योत्पादन हे स्थिरावलेले आहे. तरी, वाढती लोकसंख्या विचारात घेऊन अधिकचे प्राथिनेयुक्त मत्स्यखाद्य पदार्थांचे उपलब्धता वाढविणे, मच्छिमारांना पर्यायी उदरनिर्वाहाचे साधन उपलब्ध करून देणे, इत्यादी बाबीसाठी सागरी मासेमारी (Capture Fisheries) करण्याबरोबर सागरी क्षेत्रात मत्स्यसंवर्धनाद्वारे (Culture Fisheries) मत्स्यउत्पादनात वाढ करणे आवश्यक आहे.

मत्स्यव्यवसाय क्षेत्रात विकास होण्याच्या दृष्टीने शाश्वत शास्त्रीय पध्दतीचा वापराद्वारे मत्स्योत्पादनात वाढ करून राज्यामध्ये निलक्रांती घडविण्याच्या दृष्टीकोनातून सन २०१५-१६ ते २०१९-२० या कालावधीत केंद्र शासनाने निलक्रांती योजना अंमलात आणली व आता सन २०२०-२१ ते २०२४-२५ या पाच वर्षांच्या कालावधी करीता प्रधानमंत्री मत्स्यसंपदा योजना राबविण्यात येत आहे. सदर योजनेच्या अंमलबजावणीसाठी केंद्र शासनाकडून मार्गदर्शक सुचनास मान्यता प्रदान करण्यात आलेली आहे व राज्य शासनाने सुध्दा त्यांस मान्यता दिलेली आहे.

प्रधानमंत्री मत्स्यसंपदा योजनेचा मुख्य उद्देश हा मत्स्योत्पादनात वाढ करणे, मत्स्यव्यवसायापासून निर्यात मुल्य वाढविणे, मासळी काढणी (Harvesting) पश्चात होणारे नुकसान कमी करणे, दरडोही आहारात माश्यांचे प्रमाण वाढविणे, मत्स्यव्यवसायिकांचे उत्पन्न दुप्पट करणे, नविन रोजगार निर्मिती करणे हे आहेत.

प्रधानमंत्री मत्स्यसंपदा योजनेच्या मार्गदर्शक सुचनांनुसार समुद्रात पिंजरा संवर्धन योजना/ प्रकल्प राबविण्याकरिता राज्यशासन वा इतर सक्षम प्राधिकरणांकडून पुर्वपरवानगी घेणे आवश्यक/ बंधनकारक आहे. संवर्धनासाठी निश्चित केलेल्या क्षेत्राचे वाटप हे किमान १० वर्ष कालावधीसाठी भाडेपट्टीने असणे आवश्यक असल्याची स्पष्ट अट मार्गदर्शक सुचनामध्ये नमुद केलेली आहे. राज्याला लाभलेल्या ७२० कि.मी. किनारपट्टीमधील समुद्रात तसेच त्या लगतच्या खाडीक्षेत्रात पिंजरा पध्दतीने मत्स्यसंवर्धन करण्यासाठी धोरण लागू करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती. त्याअनुषंगाने शासनाने पुढील प्रमाणे निर्णय घेतलेला आहे.

शासन निर्णय :-

महाराष्ट्र राज्याला लाभलेल्या ७२० कि.मी. किनारपट्टीमधील समुद्रात तसेच त्या लगतच्या खाडीक्षेत्रात पिंजरा पध्दतीने मत्स्यसंवर्धन करण्यासाठी मत्स्यव्यवसाय विभागामार्फत परवानगी देण्यात येत आहे. या प्रकल्पाबाबत कार्यशाळा, प्रशिक्षणवर्ग, वर्तमानपत्रात जाहीरातीद्वारे प्रचार व प्रसिध्दी राज्याच्या कोकण किनारपट्टीवरील जिल्ह्यांमध्ये करण्यात यावी. पिंजरा पध्दतीने मत्स्यसंवर्धन करण्यासाठीच्या प्रकल्पाची रुपरेषा पुढीलप्रमाणे राहिल.

सागरी मत्स्यसंवर्धन (Mariculture) :-

समुद्राच्या बंदिस्त भागात जसे की, पिंजरे/ कटघर (Pen) यामध्ये किंवा खान्या पाण्याने भरलेल्या टाक्या, तलाव किंवा रेसवे (Raceway) यामध्ये मत्स्य उत्पादन व इतर उत्पादनांसाठी मत्स्यसंवर्धन करण्याचा अंतर्भाव असणारी मत्स्यसंवर्धनाची एक विशेष शाखा निर्माण करणे. अशा प्रकारे सागरी क्षेत्रात संवर्धनाद्वारे शाश्वतपूरक मत्स्योत्पादनवाढीचा पर्याय निर्माण करून देण्याची संधी उपलब्ध होऊ शकते. अर्थव्यवस्थेमध्ये मोठ्या प्रमाणात पारंपारिक व काही प्रमाणात स्थिर असलेल्या या क्षेत्रामध्ये नवीन कौशल्ये व तंत्रज्ञानाची ओळख करून देणे व मत्स्यव्यवसाय क्षेत्रात विविधता आणण्याचे देखील हे एक साधन आहे. सागरी संवर्धन (Mariculture) हे सुधारित सागरी संसाधन, नियोजन व व्यवस्थापन याद्वारे सिमांत अर्थव्यवस्था असलेल्या तसेच प्रगत किनारपट्टी प्रक्षेत्र व्यवस्थापनाची उद्दीष्टे असलेल्या क्षेत्रांमधील रोजगार व उत्पन्न वाढवू शकते. आदर्श प्रणाली वापरून उत्पादीत मासे व मत्स्य उत्पादनांच्या निर्यातीमुळे देशाला एक परकीय चलन मिळण्याचा स्रोत उपलब्ध होणार आहे. सद्यस्थितीत हा व्यवसाय करण्यास कमी भांडवल (निविष्टा इनपुट) आवश्यक असल्याने सामाजिक-आर्थिक दुर्बल गटांस एक सुगम संधी उपलब्ध होईल.

खुल्या समुद्रातील पिंजरा मत्स्यसंवर्धन हे सागरी संवर्धन (Mariculture) क्षेत्रातील माशांच्या सघन मत्स्योत्पादनाचे (Intensive Production) उद्योन्मुख आधुनिक तंत्रज्ञानांपैकी एक तंत्रज्ञान आहे. मत्स्योत्पादन वाढविण्याचा हा एक प्रमुख पर्याय म्हणून विचारात घेतला जात असल्याने जगातील ब-याच भागात त्याचा झपाट्याने विस्तार होत आहे. भारतात खुल्या समुद्रातील पिंजरा मत्स्यसंवर्धन अजूनही सुरुवातीच्या विकसनशील अवस्थेत आहे. महाराष्ट्र राज्यात ते अत्यंत प्राथमिक अवस्थेत आहे. शाश्वत पद्धतीने मत्स्योत्पादन वाढविण्याच्या दृष्टीने एक व्यावसायिक उपक्रम म्हणून खुल्या समुद्रातील पिंजरा पध्दतीने मत्स्यसंवर्धनाचा विचार करण्याची आज आत्यंतिक गरज दिसून येत आहे. तथापि,

महाराष्ट्र राज्याकडे या नवीन तंत्रज्ञानासाठी कोणतेही भाडेपट्टी विषयक धोरण नाही आणि या क्षेत्रात म्हणजेच समुद्रामध्ये पिंजरा पद्धतीने मत्स्य संवर्धनासाठी लागणारे जलक्षेत्र भाडेपट्ट्याने देण्यासाठी धोरण तयार करणे आवश्यक आहे.

१. महाराष्ट्राच्या सागरी मत्स्यव्यवसायाची सद्यस्थिती -

महाराष्ट्र राज्याला एकूण ७२० कि.मी. लांबीची किनारपट्टी लाभलेली आहे. माहे फेब्रुवारी-२०२१ अखेर राज्यातील किनारपट्टीवर सागरी मासेमारी करणा-या १५०१० परवानाधारक मासेमारी नौका कार्यरत आहेत त्यापैकी १३४८५ यांत्रिक तर १५२५ बिगर यांत्रिक आहेत. राज्याच्या सागरी किना-यावर १७३ मासळी उतरविण्याची केंद्रे घोषित करण्यात आलेली असून राज्याच्या किनारपट्टीवर ४५६ मच्छिमार गावे आहेत. केंद्रीय मात्स्यिकी अनुसंधान संस्था (CMFRI) या संशोधन संस्थेने केलेल्या सागरी मत्स्यव्यवसाय जनगणना २०१० नुसार राज्याची मच्छिमारांची एकूण लोकसंख्या ३,८६,२५९ इतकी आहे. राज्यात २७४ मच्छिमार सहकारी संस्था असून त्यात यांत्रिक व बिगर-यांत्रिक क्षेत्रातील संस्थांचा समावेश आहे. सन २०१८-१९ मध्ये राज्याचे एकूण मत्स्यउत्पादन ४१६७ मेट्रीक टन इतके होते. सागरी मत्स्यव्यवसाय क्षेत्रात राज्याच्या सागरी जलधी क्षेत्रात (१२ सागरी मैल पर्यंत) महाराष्ट्र सागरी मासेमारी नियमन अधिनियम १९८१ कायद्याअंतर्गत मासेमारीचे नियमन केले जात आहे.

२. खुल्या समुद्रातील पिंजरा पद्धतीने मत्स्यसंवर्धन धोरणाची उद्दिष्टे -.

मत्स्य व पर्यावरणाचा समतोल सांभाळून राज्याला जास्तीत जास्त आर्थिक लाभ व मत्स्य उत्पादनात वाढ मिळवून देण्यासाठी शासनाने पुढील उद्देशान्वये सागरी क्षेत्र भाडेपट्ट्याने देण्याबाबतचे धोरण तयार केले आहे :-

१. पर्यावरणास बाधा न आणता व नैसर्गिक साधन संपत्तीचे संवर्धन या तत्वांशी सुसंगत असलेल्या अपतटीय (Offshore) सागरी मत्स्यसंवर्धनास प्रोत्साहन देणे.
२. मत्स्यसंवर्धन व त्याद्वारे शाश्वत मत्स्यउत्पादनासाठी पद्धतशीरपणे व्यवस्थापन करण्याकरीता एक नविन रणनिती आखणे.
३. दरडोई मत्स्य प्रथिनांची उपलब्धता वाढविणे व पुढील पाच वर्षांत मत्स्यउत्पादन दुप्पट करणे.
४. पारंपारिक पद्धती बरोबरच प्रगत तंत्रज्ञानाचा वापर करणे.
५. मच्छिमार समुदायामध्ये कौशल्य विकसित करणे आणि विशेषतः महिला बचतगटांमध्ये संघटनात्मक बळकटी आणणे.
६. पारंपारिक मच्छिमारांना अपतटीय (Offshore) खुल्या सागरी क्षेत्रात पिंजरापद्धतीने मत्स्यसंवर्धन प्रकाराचा अंगीकार करण्यास प्रोत्साहित करणे, जेणेकरून ते मासेमारी करण्याच्या पारंपारिक पद्धती ऐवजी नव्याने विकसित होत असलेल्या मत्स्यसंवर्धन पद्धतीचा अंगीकार करतील आणि या संदर्भात मच्छिमारांना आवश्यक ते सर्व सहाय्य करणे.
७. मच्छिमार समुदायासाठी फायदेशीर ग्रामीण रोजगार निर्मिती करणे.
८. राज्यासाठी भरीव उत्पन्न मिळविणे.

९. देशांतर्गत व निर्यात बाजार विकासासाठी चांगल्या व टिकाऊ साधन संपत्तीचा वापर करण्यासाठी अपतटीय (Offshore) सागरी मत्स्यसंवर्धनाचे नियमन करणे.

१०. खासगी क्षेत्रातील गुंतवणूक आकर्षित करणे.

११. अपतटीय (Offshore) सागरी मत्स्यसंवर्धन कार्यासाठी मत्स्यव्यवसाय उद्योजकता व संशोधनकार्य या मध्ये खासगी-सार्वजनिक गुंतवणुकीला चालना देणे जेणेकरून मच्छिमारांचे हित संबंधित मच्छिमार समुदाय व राज्य या दोन्हींसाठी समन्वय साधणे.

१२. सागरी जलक्षेत्रातील इतर वापर कर्त्यांच्या हितसंबंधास कोणतीही बाधा येणार नाही, याची सुनिश्चिती करणे.

३. सागरी पिंजरा संवर्धनासाठी लागणारे जलक्षेत्र भाड्याने देण्याचे धोरण व कार्यप्रणाली-भाडेपट्टी व भाडेपट्टी विषयक कार्यपद्धती / आदर्श कार्यप्रणाली (SOP).

३.१) तत्त्वे

मत्स्यसंवर्धनासाठी खुल्या समुद्रात पिंजरा पध्दतीने मत्स्यसंवर्धनाकरिता धोरण तयार करण्यासाठी विचारात घ्यावयाची तत्त्वे.

- खुल्या सागरी जलक्षेत्राचे विभाजन

खुल्या समुद्रात मत्स्यसंवर्धन (Mariculture) प्रदेश वैशिष्ट्यांसह विविधतापूर्ण असे आहे. सक्षम संस्था/ संशोधनसंस्था यांच्या मदतीने जेव्हा आवश्यक असतील तेव्हा जीआयएस स्वरूपातील विभाजन योजना तयार केल्या जातील.

- सामान्य मालमत्ता वापर संघर्ष

खुल्या समुद्रात पिंजरापध्दतीने मत्स्यसंवर्धनासारख्या सागरी संवर्धन (Mariculture) करण्यासाठी राज्य जेव्हा परवानगी देईल तेव्हा ते नौकानयन (Navigation)], मासेमारी (Fishing) आणि इतर वापरासाठी बाधा ठरणार नाही/ अडथळा ठरणार नाही.

- धारण करण्याची क्षमता

खुल्या समुद्रामधील जैविक उत्पादन मर्यादित आहे आणि सक्षम संस्था/ संशोधन संस्था यांच्याशी विचार विनिमय करून राज्य या बाबतची मर्यादा निश्चित करेल.

- भाडेपट्टी प्राधिकरण

भाडेपट्टी धोरण व व्यवस्थापन एकाच संस्थेकडे सोपविण्यात येईल जेणेकरून उद्दिष्टे पूर्ण क्षमतेने प्रस्थापित केली जातील.

- पर्यावरण संरक्षण

"प्रदुषणकार नुकसान भरपाई देईल" हे तत्व खुल्या समुद्रास लागू करण्यात येईल, जेणेकरून पर्यावरणीय नुकसान कमी होईल. तसेच निर्धारणपूर्व पर्यावरण प्रभाव व निर्धारणोत्तर पर्यावरण प्रभाव (पर्यावरण प्रभाव निर्धारण) करण्याची मागणी (विनंती) केली जाऊ शकते.

- जलचरीय परिसंस्थेचे संवर्धन

जलचरीय परिसंस्था मानवी व्यवहार कार्यामुळे होणा-या बदलांना संवेदनशील असतात म्हणून सागरी संवर्धन करतांना स्थानिक जलचरीय जैवविविधतेचे संवर्धन/ जतन करणे ही बाब विचारात घेण्यात येतील.

३.२) वर्गीकरण-पिंजरा मत्स्यसंवर्धनासाठी सागरी जलक्षेत्राचे विभाजन (झोनेशन)

अ) खुल्या सागरी/ समुद्रात पिंजरा मत्स्यसंवर्धनासाठी प्रक्षेत्र “अ” -

विशेष आर्थिक प्रक्षेत्रा मधील (EEZ) पर्यावरणीय व रणनीतिकदृष्ट्या संवेदनशील प्रक्षेत्र, सक्रिय मासेमारी प्रक्षेत्र (Fishing Zone), मासळी उतरविणारी केंद्रे/ बंदरे (Landing Centers), नौकानयन (Navigation) मार्ग, या नजीक असलेले प्रक्षेत्र, संरक्षण आस्थापना किंवा इतर इमारती किंवा सामाजिक दृष्ट्या महत्वाच्या सुविधायांच्या आसपासचे क्षेत्र, औद्योगिक सांडपाणी, मल, जलप्रदूषण, नद्यांद्वारे गोड्या पाण्याचा मोठ्या प्रमाणात विसर्ग (स्त्राव), विस्फोटक साठवण (डंपिंग), पाण्याखालील पाईपलाईन, टेलिकॉम केबल्स यांसारख्या पायाभूत सुविधा अस्तित्वात असलेली ठिकाणे आणि फुटलेल्या प्राचीन (ऐतिहासिक) जहाजाचे क्षेत्र, नदीचेमुख, खाडीमुख, पश्चजल, खाजण व मासेमारी चे क्षेत्र, सागरी अभयारण्ये, सागरी संरक्षित क्षेत्रे, प्रवाळबेटे (Coral Reef), खारफुटी, किनारपट्टीव्यवस्थापन (CRZ) योजनेखालील क्षेत्रे, प्रजननक्षेत्र (मासे,कासव ईत्यादी) आणि इतर पर्यावरणीय संवेदनशील क्षेत्रे या ठिकाणी मत्स्यपालन करण्यास परवानगी दिली जाणार नाही. त्यामुळे जागेची निवड करताना उक्त नमुद क्षेत्र टाळावयाचे आहेत.

ब) खुल्या सागरी/ समुद्रात पिंजरा मत्स्यसंवर्धनासाठी प्रक्षेत्र “ब”

खुल्या सागरी/ समुद्रात पिंजरा मत्स्यपालनाच्या स्वरूपातील अपतटीय (ऑफशोर) सागरी मत्स्यसंवर्धन कार्यास या क्षेत्रात परवानगी आहे. या क्षेत्राचे किनाऱ्यापासूनच्या अंतराच्या आधारे आणखी वर्गीकरण केले जाईल.

अपतटीय (Offshore) सागरी मत्स्यसंवर्धन प्रयोजनांच्या स्वरूपातील सागरी संवर्धनासाठी सागरी क्षेत्राचे विभाजन (Zonation) व सीमांकन हे तज्ञ स्वरूपातील सर्व संबंधित संस्था व हितसंबंधित व्यक्ती यांच्याशी विचार विनिमय करून करण्यात येईल आणि ही माहिती जनतेला व संबंधितांना अधिसूचित करण्यात येईल.

आयुक्त मत्स्यव्यवसाय, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई हे समितीचे अध्यक्ष राहतील व त्यांचे अध्यक्षतेखाली राज्यस्तरीय एक तज्ञ समिती गठित करतील. सदरची समिती किनाऱ्याचे/ सागरी क्षेत्राचे विविध क्षेत्रांमध्ये विभाजन करण्यासाठी मदत करतील. तसेच जेथे अपतटीय (Offshore) खुल्या समुद्रात पिंजरा पध्दतीने मत्स्यसंवर्धन करण्यास परवानगी आहे तेथे गठीत समिती तपशीलवार भौगोलिक सहनिर्देशक जारी करील तसेच जागा वाटप करण्याकरिता जिल्हा स्तरावर सहाय्यक आयुक्त मत्स्यव्यवसाय यांचे अध्यक्षतेखाली समिती गठीत करण्यात येईल. मत्स्यपालनास/ मत्स्यव्यवसायास सुरुवात करण्यापूर्वी प्रस्तावित जागा प्रक्षेत्र-अ किंवा

प्रक्षेत्र-ब मध्ये येते किंवा कसे, प्रदूषणाची पातळी आणि जैविक अनुकूलता ध्यानात घेऊन या जागेस जिल्हास्तरीय समितीद्वारे मान्यता देण्यात येईल आणि प्रमाणित करण्यात येईल.

१. आयुक्त मत्स्यव्यवसाय, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई यांच्या अध्यक्षतेखाली खालीलप्रमाणे राज्यस्तरीय समिती गठीत करण्यात येत आहे.

१	आयुक्त मत्स्यव्यवसाय, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई	अध्यक्ष
२	कोस्टल झोन व्यवस्थापण प्राधिकरण (MCZMA), पर्यावरण विभाग, मंत्रालय, मुंबई यांचे प्रतिनिधी	सदस्य
३	वरीष्ठ वैज्ञानिक, केंद्रिय सागरी मत्स्यकी अनुसंधान संस्था, मुंबई	सदस्य
४	वैज्ञानिक, केंद्रिय मत्स्यकी शिक्षण संस्था, मुंबई	सदस्य
५	वैज्ञानिक, फिशरीज सर्वे ऑफ इंडिया, मुंबई	सदस्य
६	वैज्ञानिक, राष्ट्रीय समुद्र विज्ञान संस्था (NIO), मुंबई	सदस्य
७	महाराष्ट्र मेरीटाईम बोर्ड, मुंबई यांचे प्रतिनिधी	सदस्य
८	सहआयुक्त मत्स्यव्यवसाय (सागरी), महाराष्ट्र राज्य, मुंबई	सदस्य
९	प्रादेशिक उपायुक्त मत्स्यव्यवसाय, मुंबई	सदस्य सचिव

२. जागा वाटप करण्याकरिता सहाय्यक आयुक्त मत्स्यव्यवसाय यांच्या अध्यक्षतेखाली खालीलप्रमाणे जिल्हा स्तरीय समिती गठीत करण्यात येत आहे.

१	सहाय्यक आयुक्त मत्स्यव्यवसाय	अध्यक्ष
२	महाराष्ट्र मेरीटाईम बोर्ड, मुंबई यांचे प्रतिनिधी	सदस्य
३	मत्स्यव्यवसाय विकास अधिकारी	सदस्य
४	परवाना अधिकारी (जिल्ह्यातील)	सदस्य
५	सहाय्यक मत्स्यव्यवसाय विकास अधिकारी (कार्यालयीन)	सदस्य सचिव

३.३ अपतटीय (ऑफशोर) जलचर संवर्धन निविष्ट (इनपुट) व्यवस्थापन

३.३.१) जागेची निवड

सागरी/समुद्रात पिंजरा मत्स्यसंवर्धन करताना जागेच्या स्वरूपानुसार पर्यावरणास बाधा होणार नाही यांस सर्वोच्च महत्त्व देण्यात येईल.

अ) खुल्या समुद्रात पिंजरा मत्स्यसंवर्धन (Open Sea Cage Culture), समुद्री शेवाळ संवर्धन (Sea Weed Culture), शिंपले संवर्धन (Bivalve Culture), खेकडा संवर्धन (Crab Culture/ Fattening), बंदिस्त (कटघर) (Pen Culture) पालन, बीजोत्पादन / अंडी उबवणी केंद्र (Hatchery) व नर्सरी यांसारख्या वेगवेगळ्या सागरी संवर्धन (मॅरीकल्चर) कार्यासाठी सुयोग्य जागा सक्षम संस्था/ संशोधन संस्था/ सागरी सर्वेक्षक यांच्याशी विचार विनिमय करून निश्चित करण्यात येईल. जागेची सुयोग्यता मत्स्यपालनाच्या आर्थिक व्यवहार्यतेचे निर्धारण करण्यात महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावते. जसे कि पिंजरा बांधकाम खर्च, मत्स्यबीजाची उपलब्धता,

माशांची मरतुक, उत्पादन व मत्स्यपालनातील एकूण नफा क्षमता यावर समुद्री पिंजऱ्याच्या जागेचा थेट परिणाम होतो.

ब) अपरीहार्य परिस्थिती टाळण्यासाठी व संवर्धनक्षम किंवा पिंजऱ्यातील माशांची जास्तीत जास्त वाढ साध्य करण्यासाठी निवडलेल्या जागेत सर्वोत्कृष्ट पाण्याची गुणवत्ता उपलब्ध असणे आवश्यक आहे. तसेच पिंजरे योग्य व सुरक्षित बसविणे (संच मांडणी करणे), पिंजरा संवर्धनासाठी आवश्यक मत्स्य बोटुकली पुरवठा, मासे पकडणे व विपणन करणे यासाठी दळणवळणांच्या सुविधा पुरवणे. पिंजरा मत्स्यसंवर्धनासाठी जागेची निवड करण्यापूर्वी जागेतील पाण्याच्या व गाळाच्या गुणवत्तेव्यतिरिक्त संवर्धनासाठी उपयुक्त प्रजातीच्या जैविक व नैसर्गिक वर्गीकरणाची माहिती देखील ज्ञात असली पाहिजे.

क) एकाच जागी अनेकदा मत्स्यपालन केल्यानंतर जागा बदलणे अनिवार्य केले पाहिजे कारण -

१. पिंजरा मत्स्यपालनामुळे रोगाचा प्रसार होऊ शकतो, परजीवी प्राण्यांचे संक्रमण होऊ शकते आणि जलीय वनस्पती आणि जलचरिय जीवजंतूंमध्ये बदल होऊ शकतो याकरिता रोगांचा प्रादुर्भाव टाळण्यासाठी पिंजरे व मत्स्यशेती या मध्ये योग्य अंतर ठेवले पाहिजे.

२. प्रतिजैविकांचा (Antibiotics) बेसुमार वापर आणि जलीय पर्यावरणामध्ये ते सोडल्यामुळे प्रतिजैविक (Antibiotics) प्रतिरोधक जीवाणूंचा विकास होऊ शकतो.

३. न खाल्लेले खाद्य, मल व इतर मलबा या स्वरूपाचा कचरा पिंज-याचा तळाशी जमा होतो, परिणामी, विरघळलेल्या ऑक्सिजनची घट होऊन ऑक्सिजनची कमतरता (हायपोक्सिया) भासते.

३.३.२) प्रजातींचे संचयन

३.३.२.१) प्रजाती

खुल्या समुद्रात पिंजरा पध्दतीने मत्स्यपालनासाठी/ संवर्धनासाठी प्रजाती निवडतांना खालील निकषांची पूर्तता होणे आवश्यक आहे:-

१. मत्स्य संवर्धनाची स्वीकृती/ पसंती, विपणन अनुकूलता (बाजारमुल्य), व्यावसायिक महत्त्व असलेल्या उच्च मूल्यवान प्रजातीची निवड करावी.

२. संवर्धनास सुलभ, पिंजऱ्यातील वातावरणास सहज अनुकूल होणा-या, जलद वाढणा-या, याचबरोबर रोगप्रतिकार शक्ती असलेल्या काटक व सहनशील प्रजातीची निवड करावी.

३. बंदिस्त परिस्थितीत अन्नाचा बाह्यस्रोत (Artificial Feeding)स्वीकारण्याची क्षमता असलेल्या प्रजातीची निवड करावी. बाह्यस्रोत अन्नप्रकार

अ) नैसर्गिक खाद्य उदा. टाकाऊ मासे किंवा

ब) कृत्रिम खाद्य उदा. कोरडे घटक द्रव्यांचे तयार खाद्य (Pelleted Feed)

४. राज्य/ केंद्रशासनाने बंदी घातलेल्या प्रजातींचे संवर्धन करूनये.

३.३.२.२) प्रजातींचे बीज

पिंजरा संवर्धनामध्ये प्रजातींच्या बीजाच्या गुणवत्तेस खूप महत्त्व आहे-

१. बीज निरोगी व रोगमुक्त असावे.
२. देशातील मान्यताप्राप्त सागरी मत्स्यबीज उत्पादन केंद्राची (फिश हॅचरीजच्या) मत्स्यव्यवसाय विभागामार्फत तयार केलेल्या यादीतून बीजांची खरेदी करणे आवश्यक राहिल.
३. विषाणूजन्य (व्हायरल) व जीवाणूजन्य रोगांसाठी तपासणी यंत्रणा असणाऱ्या भारतीय उत्पादन केंद्रामध्ये उत्पादित केलेल्या बीजास प्राधान्य द्यावे. (प्रमाणपत्र घेण्यात यावे)
४. चांगले खाद्य रुपांतर प्रमाण (FCR) असणाऱ्या प्रजाती मत्स्यपालनासाठी निवडण्यात याव्यात. (उदा. सी-बास (जिताडा), सिल्वर पोम्पानो (नारबा), कोबिया (मोडुसा), शेवंड इ.)
५. पिंज-यामध्ये संवर्धन करण्याकरिता मत्स्यबीज जेव्हा आयात केले जाते तेव्हा त्याचे १४ दिवसांच्या कालावधीसाठी अलगीकरण (Quarantine) करण्यात यावे आणि विषाणूजन्य (व्हायरल) व जीवाणूजन्य रोगांची तपासणी करण्यात यावी.
६. अनुवंशिक विकृती (जेनेटिक डिफॉर्मिटीस) असलेले बीज पिंज-या मधील मत्स्यपालनासाठी घेण्यात येऊ नये.
७. प्रजाती निहाय पिंज-यामधील साठवणुक आकारमान व संख्या मत्स्यव्यवसाय विभागाकडून निश्चित करण्यात येईल.

३.३.३) सागरी पिंजऱ्यांचे साहित्य, संरचना (डिझाइन) व स्थापना (संचमांडणी)

सागरी पिंजरा बनविण्यासाठी वापरण्यात येणारे साहित्य हे भारतीय समुद्रातील कठिण /विषम / वादळी हवामानाच्या परिस्थितीतीनुसार पुरेसे बळकट/मजबुत असावे. पिंजऱ्याच्या जाळ्याची संरचना पाण्याचा योग्य प्रवाह सुनिश्चित करणारी असावी ज्यामुळे पाण्याची गुणवत्ता वाढेल, पिंज-यावरील तणाव/दाब (Pressure) कमी होईल, खाद्य रुपांतरण सुधारेल आणि पिंज-यामध्ये अधिक मत्स्यसंचयन करण्यास मदत होईल. बसवलेल्या पिंजऱ्यामध्ये पुरेसे अंतर ठेवणे आवश्यक आहे. पर्यावरणास विषारी ठरणाऱ्या प्रतिरोध रंगाचा (Antifouling Paints & Chemicals) वापर टाळणे आवश्यक आहे.

३.३.४) खाद्य (फीड)

१. खाद्यासाठी वापरले जाणारे कोणतेही साहित्य/ कच्चा माल विभागाने/ सक्षम प्राधिकरणाने वेळोवेळी विहित केलेल्या मार्गदर्शक तत्वांची पूर्तता करणारे असावे.

२. पोषक द्रव्यांची पाण्यात कमीत कमी हानी होणारे माशांच्या सेवनासाठी उपयुक्त असे भौतिक गुणधर्म खाद्यामध्ये (फीडमध्ये) असावेत. उदा. प्रथिने/कार्बोदके इत्यादी.
३. खाद्य (Feed) स्वादिष्टता व पचन क्षमता या दृष्टीने चांगले असावे.
४. चांगले खाद्यरूपांतर प्रमाण (FCR) आणि उच्च वाढ देणारे खाद्य असावे. (Low FCR at High Growth Rate) त्यामुळे खाद्यावर खर्च कमी होईल.
५. इष्टतम पाण्याची स्थिरता असलेले खाद्य असावे.
६. खाद्य (Feed) प्रतिबंधित रसायने (Chemicals) व प्रतिजैविके (Antibiotics) यापासून मुक्त असावे.
७. पिंजरा मत्स्यसंवर्धनासाठी केवळ अत्यंत उत्तम दर्जाच्या कच्चा मालापासून बनविलेल्या खाद्य वापरास परवानगी दिली जाईल.
८. प्रथिनांची उच्च पातळी व फायबर घटक असलेले खाद्य निवडण्यात यावे.

३.३.५) उत्तम व्यवस्थापन कार्यपद्धती

१. मत्स्यबोटुकलीचा (बीजाचा) जास्त/अतिरीक्त साठा करणे टाळावे.
२. ठराविक कालांतराने माशांच्या वाढीची पडताळणी/ तपासणी करावी.
३. मत्स्यपालन केलेल्या प्रजातींना चांगल्या प्रतीचे आणि योग्य प्रमाणात खाद्य द्यावे.
४. नियमितपणे साफसफाई तसेच पिंजऱ्याच्या जाळ्या बदलणे आवश्यक आहे.
५. प्रतिरोधक रंग व रसायनांचा (Antifouling Paints & Chemicals) वापर टाळण्यात यावा.
६. भौतिक, रासायनिक आणि जैविक जलगुणवत्तेची नियमितपणे तपासणी करावी.
७. आरोग्याच्या स्थितीचे मूल्यांकन करण्यासाठी माशांच्या वर्तनाचे - हालचालीचे नियमित निरीक्षण करावे

३.३.६) रोग व उपचार प्रोटॉकल (नियम)

चांगली स्वच्छता नेहमीच मत्स्यपालनामध्ये रोगांना प्रतिबंधित करते. तथापि, कोणत्याही रोगाचा फैलाव झाल्यास अशा प्रसंगी-

१. मत्स्यपालन करताना मत्स्यबीज उत्पादन केंद्र (हॅचरी), मत्स्यबीज संवर्धनकेंद्र (नर्सरी) किंवा पिंजऱ्यामध्ये कोणत्याही प्रकारच्या प्रतिजैविकांना वापरण्यास परवानगी असणार नाही.
२. पिंजरा संवर्धनामध्ये वापर सुरु करण्यापूर्वी आंतरराष्ट्रीय मानकांनुसार मत्स्यबीजांचे सामान्य विषाणूजन्य किंवा जिवाणूजन्य रोगांविरुद्ध लसीकरण करण्यात यावे.

३.३.७) सुरक्षा विषयक शर्ती:

समुद्रात स्थित असलेल्या सागरी पिंजऱ्यांना एकतर नैसर्गिक घटकांमुळे धोका होऊ शकतो किंवा ते जोखीमचे स्रोत ठरू शकतात म्हणून जिवितहानीसह अपघात टाळण्यासाठी पुरेशी सुरक्षा उपाय योजना करणे आवश्यक आहे.

अ) वैयक्तिक सुरक्षा

(१) पिंजरा असलेल्या जागेवर जीवरक्षक साधने जसे बोया/ लाईफ जॅकेट्स, संदेशवहन साधने आणि प्रथमोपचार पेट्या(बॉक्स) यासारखी जीवन रक्षक उपकरणे असणे अनिवार्य आहे.

(२) पिंजऱ्याचे कार्य चालन व परिरक्षण करताना सर्व संबंधीत व्यक्तींनी नेहमीच जीवरक्षक जॅकेट घालणे आवश्यक आहे.

ब) सागरी पिंज-याची स्थिती

समुद्री पिंज-याचे ठिकाण व त्यांचे नौबंध बाबत (Anchorage /Moorings) इतर मासेमारी नौका व दर्यावर्दी यांना सतर्क करण्यासाठी समुद्री सिग्नल ध्वज आणि सौर दीपस्तंभ (Beacon) यासारख्या साधनांचा वापर करावे

३.४) भाडेपट्टी मंजूरी प्राधिकरण

३.४.१) नोंदणी प्राधिकरण

किनारपट्टी क्षेत्रातील किनारी सागरी मत्स्यसंवर्धन करण्याशी संबंधित असणाऱ्या कार्यांचे आणि त्या संबंधित व तदनुषंगिक बाबींचे विनियमन करण्याचा अधिकार मत्स्यव्यवसाय विभागास राहतील.

३.४.२) भाडेपट्टी मंजूरी प्राधिकरणाचे अधिकार

(१) या धोरणातील तरतुदींची अंमलबजावणी करण्यासाठी आवश्यक व उचित असतील असे विनियम करण्याचे अधिकार मत्स्यव्यवसाय विभागास असतील. मत्स्यव्यवसाय विभाग कोणत्याही वेळी अशा विनियमांमध्ये सुधारणा करू शकतील आणि असे विनियम परवाना दिल्याची तारीख विचारात न घेता या धोरणान्वये दिलेल्या परवान्यानुसार केलेल्या सर्व कार्यांसाठी त्यांच्या अमलात येण्याच्या तारखेपासून लागू असतील.

(२) या धोरणाची प्रयोजने पार पाडण्यासाठी आयुक्त मत्स्यव्यवसाय, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई यांना योग्य वाटेल अशा अटीवर आवश्यक असतील असे करार, भाडेपट्टे, अनुदान किंवा सहकारी करारनामे करण्याचा व त्यांची अंमलबजावणी करण्याचा प्राधिकार मत्स्यव्यवसाय विभागाला असेल.

- (३) ज्या साठी परवाना दिलेला आहे अशा अपतटीय(Offshore) सागरी संवर्धन सुविधा विशेष आर्थिक क्षेत्रामध्ये (EEZ) किंवा नौकानयन (Navigation), मासेमारी (Fishing), साधनसंपत्ती, करमणूक, राष्ट्रीय संरक्षण, खनिज उत्खनन/ विकास व इतर कार्ये चालू असताना वापर करण्यास सक्षम असल्याची खात्री करण्यासाठी मत्स्यव्यवसाय विभाग, इतर सरकारी संस्था, किनारी राज्ये आणि प्रादेशिक मत्स्यव्यवसाय व्यवस्थापन संघटना यांच्याशी यथोचित विचार विनिमय करतील.
- (४) सागरी अपतटीय (Offshore) सागरी संवर्धन करण्यासाठी दिलेला परवाना विशेष आर्थिक क्षेत्रामधील (EEZ) संरक्षण विषयक आवश्यकता किंवा पर्यावरण संरक्षण यांच्याशी संबंधित असणारे राज्य/केंद्र सरकारद्वारे केलेल्या इतर कायदांच्या आणि विनियमांच्या अधीन असेल.
- (५) परवाना देण्यासाठी मत्स्यव्यवसाय विभागास प्राधिकृत केले आहे. योजना कार्यान्वीत करण्यासाठी वा चालू ठेवण्यासाठी आयुक्त मत्स्यव्यवसाय यासाठी प्राधिकृत अधिकाऱ्यास नियुक्त करू शकतील.
- (६) मत्स्यव्यवसाय विभाग किंवा त्यांनी प्राधिकृत केलेला इतर कोणताही अधिकारी सागरी (Offshore) जलचर संवर्धन /पिंजरा संवर्धन करण्यासाठी लागू असलेल्या अटी, शर्ती व निर्बंध प्रस्थापित करतील आणि परवान्यामध्ये सागरी (Offshore) जलचर संवर्धन सुविधेचा कालावधी, आकारमान व स्थान विनिर्दिष्ट करतील.
- (७) परवाना देणे, अर्ज शुल्क व वार्षिक परवाना शुल्क यासाठी विनियम प्रस्थापित करण्याकरिता मत्स्यव्यवसाय विभागाला प्राधिकृत केले आहे. किंवा ते यासाठी प्राधिकृत अधिकाऱ्यास नियुक्त करू शकतात.
- (८) शासकीय संस्थांनी केलेल्या संशोधनाच्या बाबतीत मत्स्यव्यवसाय विभाग या धोरणान्वये लागू केलेले शुल्क किंवा इतर प्रदाने कमी/ माफ करू शकतात.
- (९) आयुक्त मत्स्यव्यवसाय गरीब, पारंपारीक मच्छीमार, बचत गट (Self Help Group), संघ, सहकारी संस्था यांच्या साठी नाममात्र शुल्क आकारू शकतात.
- (१०) आयुक्त मत्स्यव्यवसाय हे परवाना धारकांने न भरलेले शुल्क, सागरी (Offshore) संवर्धन परवानाची मुदत संपल्यानंतर किंवा समाप्तीनंतर (Offshore) सागरी संवर्धन सुविधा काढून टाकण्याचा खर्च निश्चित केल्याप्रमाणे उपाय योजना किंवा सुधारात्मक उपायोजना करण्यासाठी किंवा प्रदूषणामुळे झालेल्या नुकसानीची भरपाई करण्यासाठी व इतर आर्थिक जोखीम भागविण्यासाठी पर्याप्त असेल अशा विभागाद्वारे निर्धारित केलेल्या कोणत्याही रक्कमेतील करारपत्र किंवा इतर स्वरूपाचे आर्थिक हमीपत्र करून देण्यास परवानाधारकाला भाग पाडू शकतात.

(११) कोणताही किंवा सर्व अर्ज कोणतेही कारण न देता स्वीकारण्याचा किंवा नाकारण्याचा अधिकार मत्स्यव्यवसाय विभागाकडे राखून ठेवण्यात येत आहे.

३.५) परवाना देणे

अ) महाराष्ट्राच्या प्रादेशिक जलक्षेत्रामध्ये (राज्याच्या सागरी जलधी क्षेत्रामध्ये) कोणत्याही सागरी (Offshore) मत्स्यसंवर्धन कार्यास परवाना देण्यासाठी मत्स्यव्यवसाय विभाग हे सक्षम प्राधिकरण असेल. महाराष्ट्राच्या प्रादेशिक जलक्षेत्रामध्ये (राज्याच्या सागरी जलधी क्षेत्रामध्ये) कोणत्याही सागरी (Offshore) मत्स्यसंवर्धन कार्यास परवाना देण्यासाठी मत्स्यव्यवसाय विभाग हे सक्षम प्राधिकरण आहेत हे घोषित करण्यासाठी कायदेशीर तरतुदी विकसित करण्यात येतील.

ब) संवर्धनास योग्य क्षेत्राची मूळ पारिस्थिती समजण्यासाठी मूलभूत अभ्यास करण्याकरिता कोणत्याही सरकारी / खाजगी संशोधन संस्थेस मत्स्यव्यवसाय विभाग प्राधिकृत करू शकतात. तसेच, प्रकल्पाची अंमलबजावणी करताना किंवा मत्स्यव्यवसाय विभागाने विनिर्दिष्ट केलेल्या कालावधीत इतर अभ्यास केला जाऊ शकतो.

क) अर्जदार समुद्रातील पिंजरा सागरी (Offshore) जलचर संवर्धन सुविधेसाठी विनियमांद्वारे विनिर्दिष्ट केल्याप्रमाणे प्रस्तावित स्थान, कार्यचालन प्रकार, अपतटीय (Offshore) जलचर संवर्धन सुविधेत प्रचार/ संगोपन/ संवर्धन/ प्रजनन करावयाच्या सागरी प्रजाती, संरचना, बांधकाम व कार्यचालन विषयक माहिती यांचा विनिर्देश करणाऱ्या सविस्तर प्रस्तावासह परीपुर्ण अर्ज मत्स्यव्यवसाय विभागाला सादर करील.

ड) मत्स्यव्यवसाय विभाग किंवा त्यांचा कोणताही प्राधिकृत अधिकारी त्याला इष्ट वाटेल अशा पुढील कालावधीसाठी नूतनीकरण करण्यायोग्य असलेल्या पिंजरा जलक्षेत्र आणि परवाना दहा वर्षांच्या कालावधीसाठी परवाना देण्याबाबतची कार्यवाही करतील.

इ) मत्स्यव्यवसाय विभाग किंवा त्यांचा कोणताही प्राधिकृत अधिकारी सादर केलेल्या अर्जाची छाननी केल्यानंतर आणि एकतर विनियमांद्वारे विनिर्दिष्ट केल्याप्रमाणे सर्व लागू असलेल्या व नियमनकारी अटी व शर्तीची पूर्तता केल्याची खात्री पटल्यावर एकतर परवाना देतील किंवा नाकारतील. जर मत्स्यव्यवसाय विभाग किंवा त्यांचा कोणताही प्राधिकृत अधिकारी विनिर्दिष्ट कालावधीत परवाना देण्यास/ नाकारण्यास असमर्थ असल्यास मत्स्यव्यवसाय विभाग किंवा त्यांचा कोणताही प्राधिकृत अधिकारी विलंबाची कारणे नमूद करणारी व परवाना देण्यासाठी/ नाकारण्यासाठी वाजवी कालमर्यादा सिद्ध करणारी लेखी नोटीस परवान्यासाठी अर्ज करणाऱ्या अर्जदारास देतील.

फ) परवाना / भाडेपट्टाधारकाने कोणत्याही अटीचे किंवा शर्तीचे/ मार्गदर्शक तत्वांचे उल्लंघन केल्याचे आढळून आल्यास दंड लादण्यासह परवाना रद्द/ निलंबित करण्याचा हक्क मत्स्यव्यवसाय विभागाकडे राखून ठेवित आहे.

३.६ परवाना व अंमलबजावणी नियामक (मोड्यूल)

१. सागरी (Offshore) जलचर संवर्धन सुविधेची फी, कालावधी, आकार व स्थान यासह सागरी (Offshore) जलचर संवर्धन परवान्यासाठी लागू असलेल्या अटी, शर्ती व निर्बंध परवान्यामध्ये विनिर्दिष्ट केले जातील.
२. दिलेल्या परवान्यामध्ये समुद्राच्या पृष्ठभागावर/ समुद्रामध्ये/ समुद्री स्तंभावर किंवा समुद्राच्या पृष्ठभागापासून समुद्राच्या संस्तरापर्यंतच्या संपूर्ण क्षेत्रावर मत्स्यपालन करण्याचा हक्क देखील विनिर्दिष्ट करण्यात येईल.
३. परवान्यामध्ये भाडेपट्ट्याअंतर्गत ठेवावयाचे प्रजनन करावयाचे, बीज उत्पादनाचे किंवा संवर्धन करावयाचे प्राधिकृत केलेल्या माशांच्या प्रजाती विनिर्दिष्ट करण्यात येतील.
४. खुल्या सागरी पिंजरा मत्स्यपालनासाठी परवाना दिलेले क्षेत्र पाण्याच्या एकूण जलक्षेत्रावर आधारित असेल व ठरवलेली फी खालील प्रमाणे असेल :

अ.क्र	क्षेत्र	आकारण्यात येणारे शुल्क	अनामत रक्कम
१)	५०० चौरस मीटर पर्यंत	रु.५००/- प्रती वर्ष	रु.५०००/-
२)	५०० -१०००चौरस मीटर पर्यंत	रु.१०००/- प्रती वर्ष	रु.१००००/-
३)	१०००० - २००००चौरस मीटर पर्यंत	रु.२०००/- प्रती वर्ष	रु.२००००/-
४)	२०००० -४००००चौरस मीटर पर्यंत	रु.४०००/- प्रती वर्ष	रु.४००००/-

५. पिंजऱ्याचे आकारमान हे प्रधानमंत्री मत्स्यसंपदा योजनेत नमुद केलेल्या (१००-१२० घनमीटर) आकारमाना प्रमाणे ठेवावे व निर्धारित आकारमानापेक्षा मोठे आकारमान असलेले वर्तुळाकार/ आयताकार/ षटकोनी आकाराचे पिंजरे स्थापन करण्यास मान्यता नसेल.
६. भाडेपट्ट्याने देण्याची पद्धत केंद्र/ राज्य शासनाने मान्यता दिलेल्या कोणत्याही वैज्ञानिक संस्थेने निश्चित केलेल्या ठिकाणी खुल्या सागरी पिंजरा मत्स्यपालनासाठी भाडेपट्ट्याने देण्याकरिता लखोटाबंद (सीलबंद) निविदा व मुक्त लिलाव पद्धतीचा अंगीकार करण्यात येईल.
७. भाडेपट्टी देण्यास प्राधान्य:

१. शासन त्या क्षेत्रातील इच्छुक शेतकरी/ उद्योजक/ बचतगट/ स्थानिक मच्छीमार यांना १० वर्षाकरीता खुल्या समुद्राचे क्षेत्र भाडेपट्ट्याने देऊ शकते.
२. शासन कार्यचालन क्षेत्रातील मच्छीमार पुरुषांना/ मच्छीमार महिलांना किंवा मच्छीमार सहकारी संस्थांना (FCS) निविदा व मुक्त लिलाव न करता खुले क्षेत्र भाडेपट्ट्याने देऊ शकते. तथापि त्यांनी शासनाला विहित परवाना शुल्क प्रदान केले पाहिजे.
३. नूतनीकरण संपल्यानंतर जास्तीतजास्त नवीन अर्जदारांना प्राधान्य दिले जाईल, जेणे करून इतर अर्जदारांनाही संधी मिळणे शक्य होईल.

८. अर्जदाराच्या पात्रतेच्या अटी व शर्ती:

सागरी (Offshore) जलचर संवर्धन परवानाधारक अर्जदार,-

अ) अर्जदार हा महाराष्ट्र राज्यातील रहिवासी असला पाहिजे.

ब) मच्छीमार, शेतकरी/ मच्छीमार सहकारी संस्था/ अनुसूचित जाती/ जमाती-सहकारीसंस्था/ बचतगट/ खासगीउद्योजक/ शासकीय यंत्रणा/ खाजगी यंत्रणा/ स्वयंसेवी संस्था, खुले सागरी पिंजरे स्थापित करण्यासाठी खुल्या समुद्रातील जलक्षेत्र भाडेपट्ट्याने घेण्याकरिता पात्र आहेत.

९. अर्जदार खुल्या सागरी पिंजरा अपतटीय (Offshore) सागरी मत्स्यसंवर्धन सुविधेसाठी विनियमांद्वारे विनिर्दिष्ट केल्याप्रमाणे प्रस्तावित स्थान, कार्यचालन प्रकार, अपतटीय (Offshore) सागरी मत्स्यसंवर्धन सुविधेत प्रसार/ संगोपन/ संवर्धन/ प्रजनन करावयाच्या सागरी प्रजाती, संरचना, बांधकाम व कार्यचालन विषयक माहिती यांचा विनिर्देश करणाऱ्या सविस्तर प्रस्तावासह अर्ज मत्स्यव्यवसाय विभागाला सादर करील.

१०. कोणतीही नवीन संरचना, घटक, नाविन्यपूर्ण तंत्रज्ञान, सक्षम प्राधिकरणांद्वारे प्रमाणित करण्यात येईल आणि ती अर्जासह सादर केली जाईल.

११. अर्जदार तांत्रिक कौशल्य व प्रस्तावित प्रकल्प अंमलात आणण्याच्या क्षमतेचा पुरावा म्हणून एक तांत्रिक/शैक्षणिक अर्हता किंवा इतर कागदपत्रे देखील सादर करेल.

१२. अर्जदार प्रस्तावित जागा प्रक्षेत्र अ किंवा ब मध्ये येते किंवा कसे, प्रदूषणाची पातळी आणि त्या जागेची जैविक अनुकूलता विचारात घेऊन अर्ज सादर करेल आणि सक्षम प्राधिकाऱ्यांकडून मान्यता आणि प्रमाणपत्र सादर करेल.

१३. भाडेपट्ट्याचा कालावधी

(१) खुल्या समुद्रात सागरी पिंजरा मत्स्यपालनासाठी १० वर्षाकरीता परवाना देण्यात येईल.

(२) भाडेपट्टा कालावधी साधारणतः दहा वर्षांचा असू शकतो आणि प्रत्येक विस्तारित कालावधीसाठी भाडेपट्ट्याच्या रकमेत १०% वाढ करण्यात येईल.

(३) परवानाधारकाच्या समाधानकारक कामगिरीच्या अधीन राहून मत्स्यव्यवसाय विभागाद्वारे किंवा इतर प्राधिकृत अधिकाऱ्याद्वारे त्याला योग्य वाटेल अशा आणखी मुदतीसाठी भाडेपट्टा वाढवता येईल.

(४) आयुक्त मत्स्यव्यवसाय किंवा इतर प्राधिकृत अधिकारी आपल्या स्वेच्छा निर्णयानुसार एका अधिक एक मुदतीनंतर आणखी नूतनीकरणाची परवानगी देऊ शकतो. तथापि नवीन अर्जदारांना प्राधान्य देण्यात यावे जेणेकरून इतर अर्जदारांना संधी देता येईल.

- (५) परवाना साधारणपणे ज्या दिवशी देण्यात आलेले आहे किंवा त्याचे नूतनीकरण केले आहे त्या दिवसा पासून एक टर्मच्या कालावधीसाठी (१० वर्षे) अंमलात राहिल.
- (६) नियुक्त कालावधीसाठी भाडेपट्ट्याचा वापर न करणाऱ्या परवानाधारकाचा कालावधी वाढविण्यात येणार नाही.
- (७) राज्यातील संशोधन संस्थांसाठी परवाना शुल्क आकारण्याबाबत आयुक्त मत्स्यव्यवसाय निर्णय घेतील.
- (८) खाजगी संशोधन संस्थांना दहा वर्षांसाठी परवाना देता येईल. परंतु त्यांनी विद्यमान कायदांद्वारे निर्धारित केलेल्या किंवा या प्रयोजनासाठी मत्स्यव्यवसाय विभागाने विहित केलेल्या शर्तीचे समाधानकारकपणे पालन केले पाहिजे अन्यथा देण्यात आलेला भाडेपट्टी रद्द केली जाईल.
- (९) जर भाडेपट्ट्याची मुदत संपण्यापूर्वी परवानाधारकाने भाडेपट्टी समाप्त करण्याचा निर्णय घेतला तर भाडेपट्ट्याची रक्कम व सुरक्षाठेव (अनामत रक्कम) जप्त केली जाईल.

१४. परवाना मिळणाऱ्या यशस्वी अर्जदारांनी प्रतिभूती करारपत्र (Security Bond) जमा करण्याच्या लेखी नोटीसीपासून पंधरा दिवसांच्या आत विभागाकडे प्रतिभूती करारपत्र जमा करणे आवश्यक असेल.

१५. यशस्वी अर्जदार व मत्स्यव्यवसाय विभाग यांच्यात भाडे करारनामा (Leave and Licence) करारनामा करण्यात येईल.

१६. यशस्वी अर्जदार, समुद्रात पिंजरे बसविण्यासाठी मत्स्यव्यवसाय विभागाकडून व इतर सक्षम प्राधिकरणांकडून आवश्यक असलेल्या सर्व पूर्व परवानग्या मिळविण्यासाठी पूर्णपणे जबाबदार असेल.

१७. पिंजरे नोंदणीकृत झाल्यानंतर आणि संचयन करण्यापूर्वी, गाळ व नितल प्राणीजातीय समुच्चयक्षेत्र अभ्यास (Benthic Faunal Assemblage Study) केला जाऊ शकतो. या अभ्यासाबाबत जर नकारात्मक अहवाल दिसून आल्यास किंवा आढळून आल्यास तत्सम अभ्यासाच्या आधारे सुधारात्मक उपाय योजना केल्या जाऊ शकतील.

१८. पिंजऱ्यांच्या स्थापनेसाठी सीमा चिन्हांकित करणे

१. दिवसा व रात्री नौकानयन (Navigation) करण्याकरिता पिंजरे बसविण्याच्या सीमा स्पष्टपणे चिन्हांकित केलेल्या असाव्यात, जेणेकरून जलक्षेत्राच्या इतर वापरकर्त्यांची सुरक्षा धोक्यात येणार नाही.

२. चिन्हांकन अशाप्रकारे करावे जे असुरक्षित जहाजांद्वारे फ्लोट्स, लाईन्स, मार्कर, इत्यादींचे नुकसान होण्याची शक्यता कमी करून भाडेपट्टाधारकास अतिरिक्त संरक्षण प्रदान करील.

३. मत्स्यव्यवसाय विभागाने जारी केलेल्या भौगोलिक सहनिर्देशकानुसार सीमा चिन्हांकित कराव्यात.

४. सीमांचे चिन्हांकन, परवानाधारकाच्या खर्चाने व परवानाधारकाद्वारेच करण्यात येईल.

१९. परवानाधारकाने मत्स्यबीज त्याच्या/ तिच्या/ त्यांच्या स्वखर्चाने संचयन करावे व शासनाने ठरवून दिलेल्या विनियमानुसारच केवळ मासेमारी करावी. परवानाधारकाने मत्स्यबीज संचयन, माशांची विक्री व प्रमाणबद्ध मासेमारी, संवर्धन आणि इतर सर्व मत्स्यव्यवसायाचे व्यवस्थापन यासाठी स्वतःचे कर्मचारी नियुक्त केले पाहिजेत. परवानाधारकाने कामावर असलेल्या कामगारांची माहिती मत्स्यव्यवसाय विभागाकडे आधीच व गरज भासल्यास वेळोवेळी सादर करावी.

२०. राज्य/ केंद्रशासनाने बंदी घातलेल्या प्रजातींचे संचयन करू नये.

२१. परवानाधारकाने राज्य शासनाने/ केंद्र शासनाने मान्यता दिलेल्या सागरी मत्स्यबीज उत्पादन केंद्रातूनच (हॅचरी) मत्स्यबीज खरेदी करावे. जर शासकीय मान्यताप्राप्त मत्स्यबीज उत्पादन केंद्रांमध्ये पुरेशा प्रमाणात मत्स्यबीज उपलब्ध नसेल तर परवानाधारकाने खाजगी स्वरूपात मत्स्यबीज खरेदी करण्यासाठी मत्स्यव्यवसाय विभागाकडून लेखी परवानगी घ्यावी.

२२. परवानाधारकाने संचयन/ संवर्धन प्रजाती संबंधीची सर्व माहिती नोंदवून ठेवली पाहिजे. मत्स्यव्यवसाय विभागाने कोणताही अभिलेख किंवा माहिती अथवा मत्स्यसंवर्धकाने संकलित केलेली किंवा निर्माण केलेली माहिती सादर करण्यासाठीचा हक्क राखून ठेविला आहे.

२३. सागरी मत्स्यसाठावाढीसाठी आणि संवर्धनासाठी योगदान देणाऱ्या वैज्ञानिक किंवा समाज कल्याणकारी उपक्रमांस परवानगी दिली जाईल. मत्स्यपालनामधील शिक्षण, संशोधन व विस्तार कार्यात सहभागी असलेल्या सरकारी संस्थांना मुक्त प्रवेश दिला पाहिजे. तथापि, मत्स्यव्यवसाय विभागाकडून लेखी पूर्वपरवानगी घेतली पाहिजे. हाती घ्यावयाच्या कोणत्याही वैज्ञानिक अभ्यासास मत्स्यव्यवसाय विभागाच्या आणि इतर सक्षम अधिकाऱ्यांच्या पूर्वमान्यतेने परवानगी देता येईल.

२४. परवानाधारकाने स्थानिक मच्छिमारांमार्फत प्राधान्याने मासेमारी करावी. मच्छीमारांची संख्या, जाळे व जाळीचे विनियम हे मत्स्यव्यवसाय व्यवस्थापनावर आधारित असतील आणि या संदर्भात संबंधित मत्स्यव्यवसाय विभागाचा निर्णय अंतिम असेल. स्थानिक मच्छीमार मासेमारीसाठी पुढे येत नसतील तरच संबंधित मत्स्यव्यवसाय विभागाची लेखी परवानगी घेतल्यानंतरच स्थानिक रहिवासी नसलेल्या मच्छिमारांमार्फत मासेमारी करण्यात येईल.

२५. परवानाधारकाने प्रजातीनिहाय मासे उतरवण्याच्या (फिशलॉडिंगच्या) तपशीलांचा अहवाल, प्रत्येक महिन्याच्या ५ तारखेस किंवा त्यापूर्वी मत्स्यव्यवसाय विभागाला सादर करावा.

२६. परवानाधारक भाडेपट्ट्याच्या कालावधीत दैनंदिन कामकाजाचे व्यवस्थापन करण्याकरिता असलेल्या त्यांच्या कायम स्वरूपी प्राधिकृत प्रतिनिधीचे व्यवस्थापकाचे नाव व पत्ता देखील नमूद करील. अनधिकृत व्यक्तींना मासेमारीची कामे करण्यास परवानगी दिली जाणार नाही.
२७. निवारा असलेल्या क्षेत्रामध्ये एकाच जागेवर कित्येक वर्षे सातत्याने मत्स्यपालन करणे टाळावे आणि परवानाधारकाने मत्स्यपालनाच्या दोन हंगामापूर्वी जागा बदलण्यासाठी मत्स्यव्यवसाय विभागाकडे अर्ज करावा.
२८. कोणत्याही कारणास्तव अपतटीय (Offshore) मत्स्यसंवर्धन परवान्याची मुदत संपल्यानंतर किंवा समाप्त झाल्यानंतर परवानाधारक जागेवरील सर्व संरचना, सामग्री व इतर मालमत्ता काढून जागा मूळ स्थितीत पूर्ववत करण्यासाठी इतर उपाय योजना करतील.
२९. परवानाधारक शैवालपटल, शेलफिश इत्यादींमुळे होणाऱ्या पिंजरे, जाळे व इतर संरचनांच्या नुकसानीची (फॉगलिंग) नियमितपणे तपासणी करण्यास जबाबदार असेल आणि मत्स्यव्यवसाय विभागाला पुर्वसुचना देऊन आवश्यक दुरुस्ती किंवा इतर उपाय योजना करील.
३०. कोणत्याही प्रकारचा कचरा, मृत मासे किंवा त्यांचा मल (व्हिसेरा) समुद्रात टाकण्याची परवानगी असणार नाही.
३१. न वापरलेले खाद्य व मलमूत्र यांचा संचय न करण्यासाठी परवानाधारकाने सनियंत्रण करावयाचे आहे. मत्स्यसाठ्याच्या आरोग्याचे सनियंत्रण /निरिक्षण करणे बंधनकारक असेल. जर पिंजऱ्यात कोणत्याही रोगाचा प्रादुर्भाव लक्षात आला तर अशा बाबतीत त्यास प्रतिबंध व नियंत्रण करण्यासाठी सर्वतोपरी खबरदारी घेतली पाहिजे. या शिवाय मेलेल्या माशांची सुरक्षितपणे विल्हेवाट लावावी जेणेकरून हा रोग इतर पिंजऱ्यामध्ये किंवा मूळ प्रजातींमध्ये किंवा वातावरणात पसरणार नाही.
३२. प्रकल्पामध्ये कार्यरत सर्व कर्मचाऱ्यांचा व प्रकल्पातील पिंजरे, जाळी, मत्स्यसाठा, खाद्य इत्यादींचा यथोचित स्वरूपात विमाछत्र घेणे आवश्यक राहिल. कोणत्याही नैसर्गिक आपत्तीमध्ये झालेल्या जिवीत वा वित्तहानीबाबत प्रकल्पधारकास शासनाकडे नुकसानभरपाई मागण्याचा अधिकार राहणार नाही.
३३. शासनाने वेळोवेळी ठरवलेल्या अटी व शर्तीचे पालन परवानाधारकाने केले पाहिजे.
३४. जर एखाद्या व्यक्तीने किंवा संस्थेने समाजामध्ये, पर्यावरणमध्ये किंवा साधनसंपत्ती यांना प्रदूषित केल्याचे आढळून आले असेल तर अशा बाबतीत त्या व्यक्तीस किंवा संस्थेस राज्य/ केंद्र सरकारच्या विद्यमान कायदानुसार आवश्यक त्या उपाययोजनांसाठी किंवा झालेल्या नुकसानीची भरपाई करण्यासाठी रक्कम प्रदान करावी लागेल. स्वच्छता खर्च करण्या इतकी किंवा मत्स्यव्यवसाय विभाग यांना योग्य वाटेल अशा इतर उपाय योजना करण्या इतकी दंडाची रक्कम परवानाधारकाकडून वसूल करण्यात येईल.

३५. इतर मच्छीमारांच्या हितास अनाकलनीय असलेल्या कामांमध्ये गुंतल्याच्या प्रसंगी परवानाधारक हे त्यांचे परवाना रद्द करण्याबरोबरच भरपाई प्रदान करण्यास जबाबदार असेल.

३६. परवाना समाप्त करणे / रद्द करणे

अ) खुल्या समुद्रात पिंजरा पध्दतीने जलचर संवर्धनाद्वारे (मत्स्यपालनाद्वारे) मासे उत्पादन करण्याच्या प्रयोजनार्थ मत्स्यव्यवसाय विभागाने मंजूर केलेल्या भाडेपट्ट्याचा वापर एकमेव तोच परवानाधारक करू शकतो त्याच्या नावे भाडेपट्टा / परवाना मंजूर करण्यात आलेला आहे.

ब) जर जलचर संवर्धनाव्यतिरिक्त इतर प्रयोजनांसाठी त्याचा वापर केला जात असेल किंवा जर हे क्षेत्र धारण केले असेल. परंतु जलचर संवर्धनासाठी वापरले जात नसेल तर परवाना रद्द केला जाईल.

क) वाजवी कालावधीत अपतटीय (Offshore) जलचरसंवर्धन (Aquaculture) कार्य सुरू करण्यात निष्फळ ठरल्यास किंवा अपतटीय (Offshore) जलचर संवर्धन (Aquaculture) कार्यामध्ये ३६५ दिवसांपेक्षा जास्त नसलेला दीर्घ काळ व्यत्यय आलेला असल्यास त्याचा परिणाम म्हणून परवाना रद्द करण्यात पात्र असेल. जर प्रकरणाच्या गुणवत्तेवरून परिस्थितीनुरूप तसे करणे भाग असेल तर मत्स्यव्यवसाय आयुक्तांकडून ते शिथिल केले जाऊ शकते.

ड) जर परवानाधारक बेकायदेशीर आणि साधन संपत्ती, समाज यांच्या हितास हानिकारक असलेल्या आणि भाडेपट्टीच्या अटी व शर्तीचे उल्लंघन करणाऱ्या कार्यामध्ये गुंतलेला असेल तर, परवाना रद्द करण्यात पात्र असेल.

इ) कोणत्याही मार्गदर्शक तत्वांचे उल्लंघन केल्यास किंवा परवान्याच्या कोणत्याही शर्तीचे उल्लंघन केल्यास पहिल्या अपराधासाठी ताकीद देण्यात येईल आणि त्यानंतरच्या कोणत्याही अपराधासाठी परवाना रद्द करण्यासह वसूल करण्यात येणाऱ्या नाममात्र शुल्काच्या दहापट दंड आकारला जाईल.

३७. जर, परवाना देणे हे राष्ट्रीय हिताचे नसेल असे मत्स्यव्यवसाय विभागाच्या लक्षात आल्यास मत्स्यव्यवसाय विभाग असा परवाना देण्यास नकार देऊ शकतो किंवा अशी समस्या सोडविण्यासाठी आवश्यक त्या अटी निर्धारित करू शकतो.

३८. राज्याच्या प्रादेशिक जलक्षेत्रांमधील (सागरी जलधी) मत्स्यपालन हक्काचामुद्दा, योग्य यंत्रणा विकसित करण्यासाठी व अंमलात आणण्यासाठी तपासला जाईल, जेणेकरून वापरकर्त्यांचे मतभेद टाळता येतील आणि अशा कामांची सुरक्षा सुनिश्चित होईल.

३९. मत्स्यव्यवसाय विभागाद्वारे पोट-भाडेपट्ट्यास मान्यता दिली जाणार नाही.

अ) मत्स्यव्यवसाय विभागाने मंजूर केलेल्या भाडेपट्ट्यातून परवानाधारकाने करून देता येईल अशा कोणत्याही पोट-भाडेपट्ट्याच्या व्यवस्थेस मत्स्यव्यवसाय विभाग मान्यता देणार नाही.

ब) जर विभागाच्या निदर्शनास आणून दिल्यास विभागाकडून परवाना रद्द करण्यात येईल.

४०. आवश्यकतेनुसार एखादी अट वा शर्त समाविष्ट करण्याचा वा वगळण्याचा अधिकार मत्स्यव्यवसाय विभागाकडे राखून ठेवत आहेत.

३.७ सनियंत्रण/ देखरेख/ निरीक्षण व प्रशासकीय अभिकरण (एजन्सी)

(१) संवर्धन क्षेत्राचे/ जागेचे निरीक्षण/ सनियंत्रण/ देखरेख सक्षम प्राधिकरणाकडे सोपविण्यात येईल.

(२) प्रशासकीय जबाबदाऱ्या मत्स्यव्यवसाय विभागाकडे सोपविण्यात येतील.

३.८ विमा

१) सागरी संवर्धन (Mariculture) कार्यामध्ये सहभागी असलेल्या कर्मचाऱ्यांचे जीवन/अपघात जोखमीपासून संरक्षण करण्यासाठी वैयक्तिक/ गट विमाछत्र घेणे अनिवार्य राहिल.

४. बेकायदेशीर कार्ये

पुढील कार्ये बेकायदेशीर असल्याचे मानण्यात येतील, जर ते. . . .

१) या धोरणानुसार किंवा कोणत्याही विनियमानुसार किंवा या धोरणान्वये दिलेल्या परवान्यानुसार कळविणे, सूचित करणे किंवा नोंदविणे आवश्यक असलेली कोणतीही माहिती खोटी तयार करण्याचे किंवा आवश्यक असलेली कोणतीही माहिती वेळेवर सादर करण्यात निष्फळ ठरल्याचे किंवा अशा कोणतीही माहिती खोटी, अपूर्ण किंवा दिशाभूल करण्याचा परिणाम असलेला परिस्थितीतील कोणताही बदल तातडीने मत्स्यव्यवसाय विभागास कळविले गेले नसतील तर.

२) या धोरणाअन्वये दिलेल्या वैध परवान्याखेरीज भारताच्या विशेष आर्थिक क्षेत्रातील कोणत्याही अपतटीय (Offshore) जलचर संवर्धन (Aquaculture) कार्यामध्ये भाग घेण्याचे किंवा भारताच्या विशेष आर्थिक क्षेत्रातील कोणत्याही अपतटीय (Offshore) जलचर संवर्धन (Aquaculture) सुविधा चालविण्याचे असेल तर.

३) या धोरणाची किंवा कोणत्याही विनियमाची किंवा या धोरणाअन्वये दिलेल्या परवान्याची अंमलबजावणी करण्याच्या संबंधात कोणतीही कायदेशीर झडती घेण्यास किंवा कायदेशीर तपासणी करण्यास प्राधिकृत अधिकाऱ्यास परवानगी नाकारल्यास.

४) या धोरणाची किंवा कोणत्याही विनियमाची किंवा या धोरणाअन्वये दिलेल्या परवान्याची अंमलबजावणी करण्याच्या संबंधात कोणतीही झडती घेताना किंवा कायदेशीर तपासणी करताना शासनाच्या किंवा शैक्षणिक (Academic) संस्थेच्या किंवा निमशासकीय संस्थेच्या प्राधिकृत अधिकाऱ्यास जबरदस्तीने मारहाण करण्याचे, प्रतिकार करण्याचे, विरोध करण्याचे, अडथळा करण्याचे, धमकावण्याचे किंवा हस्तक्षेप करण्याचे असेल तर.

५) या धोरणाद्वारे प्रतिबंधित केलेल्या कोणत्याही कारवाईसाठी कायदेशीर अटक किंवा स्थानबद्धता करण्यास प्रतिकार केल्यास.

६) अशा व्यक्तीने या धोरणाद्वारे प्रतिबंधित केलेली कोणतीही कृती केली आहे हे माहित असताना, दुस-या व्यक्तीची धरपकड करताना, अटक करताना किंवा स्थानबद्ध करताना कोणत्याही मार्गाने हस्तक्षेप करण्याचे, त्यास विलंब करण्याचे किंवा त्याला प्रतिबंध करण्याचे असेल तर.

७) या धोरणाचे किंवा कोणत्याही विनियमाचे किंवा या धोरणाअन्वये दिलेल्या परवान्याचे उल्लंघन करून आंतरराज्यीय किंवा विदेशी व्यापार करताना, कोणत्याही समुद्री प्रजातीची किंवा कोणत्याही प्रतिबंधित वस्तूची आयात करण्याचे, निर्यात करण्याचे, विक्री करण्याचे, प्राप्त करण्याचे, संपादन करण्याचे किंवा खरेदी करण्याचे असेल तर.

८) कोणत्याही कारणास्तव कोणत्याही जलचर संवर्धनाचा परवाना संपल्यानंतर किंवा संपुष्टात आल्यानंतर जागेवरून सर्व संरचना, यंत्रसामग्री आणि इतर मालमत्ता काढून टाकण्यात किंवा मत्स्यव्यवसाय विभागाने विहित केल्याप्रमाणे जागा पूर्ववत करण्यासाठी इतर उपाय योजना हाती घेण्यास निष्फळ ठरल्यास.

९) या धोरणाच्या कोणत्याही तरतूदीचे, या धोरणाअन्वये प्रख्यापित केलेल्या कोणत्याही विनियमाचे किंवा या धोरणाअन्वये दिलेल्या कोणत्याही परवान्याच्या कोणत्याही अटी किंवा शर्तीचे उल्लंघन केल्यास.

५. अंमलबजावणी तरतुदी

अ) अंमलबजावणीचे अधिकार

मत्स्यव्यवसाय आयुक्तांद्वारे प्राधिकृत केलेला कोणताही अधिकारी पुढील गोष्टी करू शकतो :-

१. कोणतीही अपतटीय (Offshore) खुल्या सागरी पिंजरा मत्स्यपालन सुविधेची आणि जमिनीवर आधारभूत असलेल्या सहयोगी आणि/ किंवा संबंधित सुविधेची झडती घेणे किंवा तपासणी करणे.

२. अपतटीय (Offshore) खुल्या सागरी पिंजरा मत्स्यपालन सुविधेची (त्याची उपकरणे, अभिलेख, फर्निचर, भांडार, मालवाहक यासह) आणि या धोरणाच्या कोणत्याही तरतुदीचे किंवा कोणत्याही विनियमाचे किंवा या धोरणाअन्वये दिलेल्या परवान्याचे उल्लंघन करण्याच्या प्रित्यर्थ वापरलेले किंवा कामास लावलेले कोणतेही बोट किंवा वाहन यांची अथवा ज्याबाबतीत असे संयुक्तिकपणे दिसून येईल की अशी सुविधा त्याचे उल्लंघन करण्याच्या प्रित्यर्थ वापरली होती किंवा कामास लावली जात होती, अशा सुविधेची झडती घेणे.

३. या धोरणाद्वारे प्रतिबंधित केलेली कोणतीही कारवाई करण्याच्या संबंधात किंवा परिणामी ठेवून घेतलेल्या कोणत्याही समुद्री प्रजातींची (जेथे जेथे आढळतील तेथे) झडती घेणे.

४. महाराष्ट्र राज्याच्या अधिकार क्षेत्रातील कोणत्याही न्यायालयाने दिलेल्या कोणत्याही आदेशाची अंमलबजावणी करणे.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा सांकेतांक २०२३०१२४१५२०५६७६०१ असा आहे. हा आदेश डीजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकीत करुन काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने

(संजय सवने)
अवर सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रत,

१. मा. मुख्यमंत्री यांचे प्रधान सचिव,
२. मा.मंत्री (वित्त व नियोजन) यांचे खाजगी सचिव
३. मा.मंत्री (पदुम) यांचे खाजगी सचिव
४. मा.राज्यमंत्री (पदुम) यांचे खाजगी सचिव
५. सचिव, भारत सरकार, कृषि मंत्रालय, (पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय व मत्स्यव्यवसाय विभाग), कृषि भवन, नवी दिल्ली.
६. मा.मुख्य सचिव यांचे सहसचिव, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई
७. अप्पर मुख्य सचिव, (नियोजन), मंत्रालय, मुंबई
८. अप्पर मुख्य सचिव, (वित्त), मंत्रालय, मुंबई
९. सचिव, (सहकार), मंत्रालय, मुंबई
१०. आयुक्त, मत्स्यव्यवसाय, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई
११. सहकार आयुक्त व निबंधक, सहकारी संस्था, महाराष्ट्र राज्य, पुणे
१२. प्रादेशिक उपायुक्त, मत्स्यव्यवसाय, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई/पुणे/नाशिक/औरंगाबाद/ लातूर/ अमरावती/नागपूर
१३. सर्व सहाय्यक आयुक्त, मत्स्यव्यवसाय

१४. महालेखापाल १/२, महाराष्ट्र (लेखा व अनुज्ञेयता/लेखा परिक्षा), मुंबई/नागपूर
१५. अधिदान व लेखापरिक्षा अधिकारी, मुंबई
१६. निवासी लेखा अधिकारी, मुंबई
१७. सर्व जिल्हा कोषागार अधिकारी
१८. सर्व उपकोषागार अधिकारी
१९. सहसंचालक, लेखा व कोषागारे, संगणक कक्ष, नविन प्रशासन भवन, ५ वा मजला, मंत्रालयासमोर, मुंबई
२०. राष्ट्रीय मत्स्यजिवी सहकारी संघ, नवी दिल्ली, (Fishcopfed), ७ सरिता विहार इंस्टीटयुशनल एरिया, नवी दिल्ली-११००७७.
२१. कक्ष अधिकारी-१२/१४/१६.
२२. निवडनस्ती.